

Un gracioso espertar que
te aproxima ós deuses.

(Denuncia do equilibrio)

Xela, entre os polos na Granxa de Barreiros

Foto: Avelino Pousa Antelo

Aquela nena de Sarria

Xela Arias

LETRAS GALEGAS 2021

Os pais da cativa,
collidos das mans,
mantiñan fixos
un no outro os ollos
ben abertos
á esperanza.

Paco Martín

Na Granxa de Barreiros, 1962

PROMOVE:

COLECTIVO
EGERIA

COLABORAN:

Sarria

REAL
ACADEMIA
GALEGA

PATROCINA:

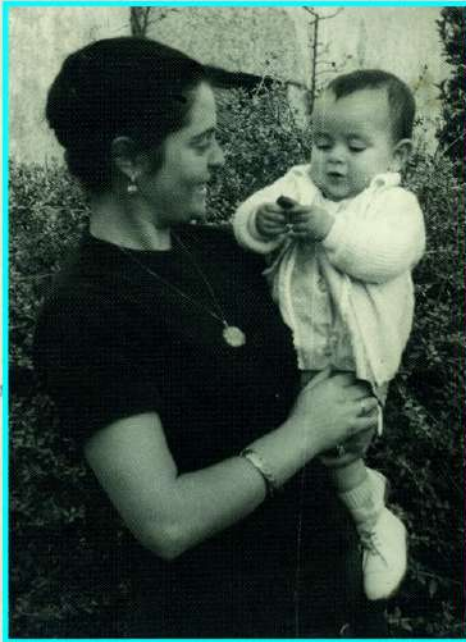

Xacobeo 2021
Galicia

XUNTA
DE GALICIA

A Familia Arias-Castaño

Xela con Amparo, na escola de Barreiros, 1962

Casa petrucial dos Castaño

Xela sempre se proclamou sarriá, e a familia lembra que, aínda que era moi pequena nos tempos de Barreiros, o campo -como logo tamén o mar- era para ela unha atracción irresistible e en canto podía volvía a Sarria, especialmente á Vilerma, onde gozaba muxindo nas vacas, arrincando as herbas ou apanando o que cultivaba na horta. Era a volta á infancia.

Por iso, o 6 de setembro de 2014, cando a Asociación de Escritores/as en Lingua Galega quixo honrar a memoria de Valentín e Xela, colocou na casa da Vilerma a placa que lembra que alí viviron “a poeta Xela Arias (1962-2003) e o escritor Valentín Arias (1934-2011)”, porque “en cada un dos seus actos afirmaron o seu amor á nosa lingua”.

Na roda do Tío Pedro, 1963

Xunto con Valentín,
Seu pai, o seu mestre,
o mestre de moitos...
X. M. Gómez Clemente

Os Arias-Castaño son do Val de Sarria, en Lugo. Os Arias, da casa da Vilerma, na parroquia de Maside; os Castaño vivían entre a casa agraria de Mouzós (Meixente), a de Nabás (Ortoá) e a vivenda na vila de Sarria. En Sarria -na Escola da Granxa de Barreiros- naceron os tres primeiros fillos de Valentín Arias e Amparo Castaño: Xela (1962), Xoán Carlos (1963) e Marcos (1965). Os outros dous -Sabela (1970) e Lois (1972)-, en Vigo.

Os primeiros anos da familia discorren en Barreiros, onde Valentín ensinaba (desde 1955) e dirixía a escola que creara o financeiro Antonio Fernández (o fillo de Antón de Marcos), como paso previo á creación do Colexio Fingoi en Lugo.

En 1965 a familia trasládase a Lugo, xa que Valentín pasa a traballar na Granxa Argeriz. En 1969 aséntanse definitivamente en Vigo, por ser nomeado Valentín profesor da Escola Nacional de Sárdoma-Moledo.

A familia considerouse sarriá desde sempre, por procedencia e por querenza, e Sarria era destino obrigado para as vacacións, a matanza, as festas, o Nadal e o encontro coas orixes.

A Vilerma

Nesta casa viviron
a poeta Xela Arias (1962-2003)
o escritor Valentín Arias (1934-2011)
que en cada un dos seus actos afirmaron
o seu amor á nosa lingua.
A Vilerma, 6 de setembro de 2014
Asociación de Escritores/as en Lingua Galega

Non me gustaban de nena os peluches
e lembran meus pais que non xoguei
moito ás bonecas.
(Dario a diario)

En Barreiros e Fingoi

No pozo de Barreiros, 1962

Cando en outubro de 1965 a familia pasa a residir en Lugo, Xela, con 4 anos, ingresará no Colexio Fingoi -especial iniciativa de Antonio Fernández-, onde será alumna de párvulos ata 1968, e de 1º de educación primaria no curso 1968-1969.

O ideario deste colexio, rexido por Carballo Calero desde a súa creación en 1950 ata 1965, viña ser a confirmación e potenciación dos principios que Valentín coñecía e aplicara na escola de Barreiros. Andando o tempo, Avelino Pousa e Valentín Arias publicarían en *Ir Indo* a crónica vital de Antonio Fernández López.

Desde setembro de 1969, polo traslado da familia a Vigo, Xela estudará na Escola de Sárdoma ata 1976, completando os estudos de EXB.

Colexio Fingoi, c. 1960

Vivenda de Xela en Lugo en Pastor Díaz/Castela

En Barreiros, Antonio Fernández López, financeiro preocupado por Galicia e a súa xente, creou unha Escola Primaria de Orientación Agrícola dentro dunha granxa experimental e puxo á súa fronte ao galeguista Avelino Pousa Antelo.

A especial escola provocou na comarca unha pequena revolución e uniu fortemente a comunidade. Os alumnos recibían formación baseada na natureza e na cultura do país e dispuñan dun horto onde se cultivaban plantas que nunca alí se viran.

Naquela escola, aos 14 anos, proseguíu Valentín os estudos ata facerse mestre, ensinar alí desde 1955 e evidenciarse como sucesor perfecto de Avelino na dirección. Alí confirmou Valentín a súa vocación de ensinante e o vencello definitivo con Galicia, colaborando co Servizo de Extensión Agraria. Ao casar, a familia reside na casa-vivenda da Escola, onde Xela vive ata os tres anos.

Barreiros. Á esquerda, vivenda dos Arias-Castaño

*Eu quero lembrarte con agarimo
e prometer non esquecer-te endexamais...*

Avelino Pousa Antelo

Avelino Pousa e María Teresa López Carrozas co alumnado de Barreiros

PROMOVE:

COLECTIVO
EGERIA

COLABORAN:

Sarria

REAL
ACADEMIA
GALEGA

PATROCINA:

Xacobeo 2021
Galicia

XUNTA
DE GALICIA

Sei que nós somos
carne de guerra.
(Figres coma cabalos)

Chámome Xela

Xela coa súa tartaruga, xullo 1963

O avogado Xaime Félix López Arias (Arlindo), amigo da familia, que xestionou o cambio de nome, resalta que o xuíz, “que non era galego”, autorizou o recoñecemento do seu nome propio, “sendo posiblemente un dos poucos casos en que unha mesma persoa apareza con tres nomes oficiais na acta de nacemento”.

Cando Xela publicou “Dario a diario” dedicoullo a López Arias: “Para Arlindo, que conseguiu a fixación legal do meu nome, e como hai quen di que só existe aquilo que se nomea... bastante teño que agradecerlle”.

MARÍA DE LOS ÁNGELES Arias y Castaño naceu o 4 de marzo de 1962 no Sanatorio Pimentel de Lugo, aínda que foi inscrita como nada na Granxa Barreiros de Ortoá (Sarria).

Sempre se chamou XELA, pero tivo que agardar para que se lle recoñecese oficialmente. O primeiro paso, en 1984 -o xuíz non autorizou o nome XELA-, foi pasar o nome ao galego, autorizando cambiálo polo “equivalente en lingua galega”, a petición da inscrita e en base á Lei de 4 de xaneiro de 1977. Pasaba a ser MARÍA DOS ANXOS.

Tiveron que pasar outros dez anos para que o xuíz de 1ª Instancia de Sarria, Alejandro Roa Nonide, resolvendo o expediente 175/94, autorizase (14 de decembro de 1994) que no sucesivo o nome fose o de XELA, en lugar de MARÍA DOS ANXOS, por ser o de XELA o usado habitualmente. O 20 de xaneiro de 1995 será inscrita no Rexistro Civil como XELA ARIAS CASTAÑO, como sempre foi na vida real, e como xa era coñecida na sociedade galega.

Vimola crecer e facerse xigante:
dende a timidez aparente,
traballadora exquisita,
atenta sempre ao detalle,
e dende a firmeza,
unha especie de luz interior
que a facía distinta.

Victor Freixures

PROMOVE:

COLECTIVO
EGERIA

COLABORAN:

Sarria

REAL
ACADEMIA
GALEGA

PATROCINA:

Xacobeo 2021
Galicia

XUNTA
DE GALICIA

Xeliña fala galego

A primeira manifestación pública do vencello de Xela co noso idioma prodúcese aos seis anos -1968- cando Valentín, seu pai, publica no programa das festas do San Xoán de Sarria un artigo titulado "Xeliña fala galego".

Aquí está o fundamento da querencia de Xela polo idioma e polo país.

XELIÑA FALA GALEGO

Por Valentín Arias López

A Xeliña é unha nena pizparrela. Que naceo nunha aldea, a carón da fermosa vila de Sarria. Vay xa pra sete anos.
Os pais da Xeliña son galegos. O mesmo que a súa familia toda.
E consideraron moi natural falar ca súa nena na lingua galega que iles adoitán a cotío. A Xeliña, pois, deprendeo a falar na lingua nai dos galegos.

Pesie a que ista determinación dos pais de Xeliña non foi ven vista por moitos. Lembrome moi ben de un día que estando os pais e a nena nun comercio da vila, ó decatarse que a nena falaba galego, moi alixida e compunxida, chea de lastimas pola nena e de noxos polos pais, escramou a tendeira:

"¡Oh! ¡Y le hablan gallego! Qué pena que no le hablen castellano ¡Con lo riquiña y fina que es la niña! Si fuese un niño, aún pasaba; pero enseñarle gallego a una niña tan guapa..."

O tempo foi pasando. Deica que a Xeliña tivo catro anos. Entón, seu pai fíxolle ver que cada pobo ten a súa lingua. E que compe coñecer moitas linguas pra se entender con moita xente. En consecuencia, acordaron falar todos castelán perante unhas días pra que a nena adeprendera ista lingua; a mais da galega que xa coñecía. No entendemento que mais adiante farano igual ca francesa. E tamén con algunhas outras linguas.

Cando andaba nos cinco anos, a Xeliña emprenciou a'ir a escola coma todos os nenos.

Hoxe, que anda nos sete como xa queda dito, prégalle a seu pai que merque contos pra íla lelos. En galego é mais en castelán. Por certo que gusta moito dos nomeados: "A filla do rei", "Graumillo", "Polo mar van as sardiñas", "Blanca Nieves", "Ricitos de oro", "Patito feo"...

Eu, que coñezo a ista nena dende que naceo, son testigo que niste intre —cos seus seis anos recen estrenados— a Xeliña "domina" a lingua castelán como calquer outra nena (da súa idade, intelixencia e condición social semellantes) que falara sempre non mais que na lingua de Castela. E mais "domina" tamén a lingua galega de igual xeito.

Co que, eu entendo, non se atopa en inferioridade de condicións a Xeliña.

Se non, mais ben, todo o contrario.

Por unha banda, entenderase cos cento cincuenta millóns de persoas castelán falantes que somos no mundo, í entenderase, asemade, cos cen mil milleiros de portugueses e brasileiros, cúa lingua nai é a portuguesa; ó cabo tan perto ista da galega aínda que entre portugueses e galegos non hai cuestión por mor da lingua.

De outra banda, teño pre min que a Xeliña é un pouco menos rutineira no adeprendemento lingüístico do que os rapaces monolingües; pois está arreo a facer comparacións entre as dúas linguas que íla coñece, reflexionando constantemente sobor delas.

Í ben sabido que é mais doado adeprender unha nova lingua cantas mais linguas se coñecen. A quen fala sete idiomas castelán menos traballo deprender o oitavo do que íle custa deprender o terceiro ó que fala tan soio dous. E, por isto, a Xeliña que xa coñece dúas linguas —a galega í a castelán— terá unha mixta máis de facilidade pra adeprender outras que si coñecera non mais a lingua de Castela, poñamos por caso.

Ademais, compe que non esquezamos que xustamente a lingua é o meirande logro colectivo de un pobo. Aquilo que íle da carácter. O pobo que renunciase a súa lingua renunciaría ó seu mesmo ser. E coste que non é doado pra ningún conquistar o ser de outro. Polo que, quen renuncia a súa lingua normalmente renuncia a "ser".

E chegados elquí, en prégolles un favor: Non se teña o dito por louvanza ou defensa da nosa lingua galega. Porque non é preciso. A lingua galega é dabondo louvada polos ailleos que estabelecen contacto con ela íxa que íla soíña tenses defendido a o longo dos moitos séculos en que foi obrigada a o silencio, anoxada e asoballada por todos, coído que sobranlle azos pra sobrevivir por moitos séculos mais. Alenda que íles dola os comodós que íalan por unha lingua universal, única, queneas, dito seía ó peso, non haberán de conquistar seu antoxo pois aínda que ísa se dema sería unha metalingua por íla non poderían as linguas deixar de existir.

En vista do dito, nistes días de festa maior en Sarria preguémolse a o San Xoán noso padroeiro que faga unha chisca de lus nos miolos de cantos galegos —por considérmolo mais "fino"— priban a os seus fillos das recoleccidas e indubidables ventaxas que ten pra ístes adeprenderen a falar na lingua galega.

En Lugo, polo San Xoán de 1.968

Na casa de San Lázaro

**Xa oíña Xela
enraizada no amor á cultura,
aos libros e á lingua do seu país,
da súa nación:
levada primeiro polos pais
a ese amor, e firme
ela despois nesa sensibilidade
e nesa intelixencia.**

M. A. Fernán-Vello

**Agora sei que non poseo
máis silencio ea min mesma.**
(Denuncia do equilibrio)

Primeiras letras

No parque de Castrelos, Vigo

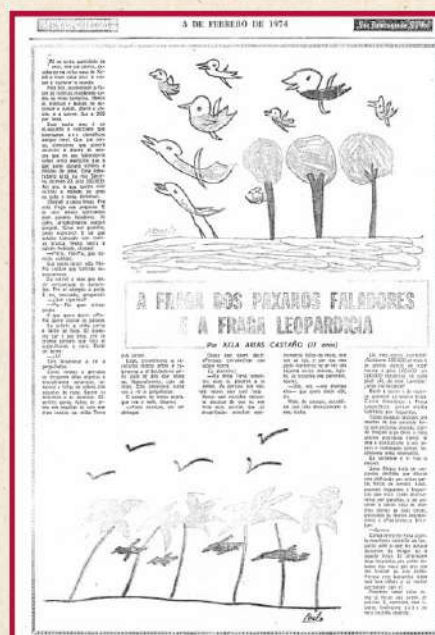
O seu primeiro traballo publicado foi “A fraga dos paxaros faladores e a fraga leopardicia”, que veu a luz en 1973 no Boletín da Asociación Cultural de Vigo, e en La Voz de Galicia o 3 de febreiro de 1974, cando aínda tiña once anos, pero Amparo, súa nai, acredita que escribía contos desde un par de anos antes polo menos. A este conto, premiado no certame do Facho, acompañárono na publicación en La Voz cadanseu debuxo asinado por Paulo e Manolo, fillos de Manuel Caamaño Suárez.

Conta Caamaño que a aquela convocatoria (1973) concorreran preto dun cento de contos, e levava o primeiro premio o presentado co lema “Rosa” por Xela Arias, á que lembra como “rapaza observadora, calada, tímida, de sorriso doce, que se sentía moi lada por ter logrado un galardón de prestixio. A súa vocación literaria recibía dese xeito un importante pulo que lle daría azos para proseguir no seu íntimo anxeio de darse a coñecer e deixar unha pegada fonda entre os novos creadores no eido da poesía, cousa que co tempo así aconteceu”.

Con anterioridade (4 de febreiro de 1973), tamén en La Voz de Galicia, Xela ilustrou o conto “O neno invisíble”, de Guillermo Roxo. E pouco despois participou en “Axóuxere”, aventura literaria para nenos no xornal La Región, que promovía o escritor Paco Martín na compañía dos debuxantes Ulises Sarry e Xoán Balboa.

Sábese da existencia do conto inédito “A pobreza e a negrura da aldea”, asinado o 1 de decembro de 1972, así como outros polos que foi premiada nos certames de Caixa Vigo. Nacía a escritora XELA ARIAS.

**Cadrei moitas veces con
Amparo e con Valentín
-eses teus pais que ehe pasaban
a máquina os contiños-
con quen teño a fortuna de compartir
meda e conversa, sempre tan a gusto.**
Fina Casalderrey

PROMOVE:

COLABORAN:

COLECTIVO
EGERIA

Sarria

REAL
ACADEMIA
GALEGA

PATROCINA:

Xacobeo 2021
Galicia

XUNTA
DE GALICIA

Eu, nin andaría
os pasos dun poema...
(Figures coma cabalos)

Poetas de Sarria a prol de Xela

Voces actuais da poesía sarriana álzase na honra da súa compañeira, que toda Galicia homenaxea co seu galardón máis prestixioso: dedicándolle o Día das Letras Galegas 2021.

Foto do Libro de Familia, 1970

Azais os días

que non pertencían a este mundo
senón á vida

Rebelde ela como as herbas
nas que ó caer abre feridas

Nena que se dilúe - concentra - confunde
nas charcas da rúa ata volver, muller,
no recordo de ter só ollos madurando,
sen corpo, arracimados ó breve futuro

Medran niños no peito dos que saen paxaros
pasar o frío da cidade
De cada vez, estremeces por adiantado
co teu nome quente coma se naceras onte
na parte mollada do ollo
que te lembra e te recolle.

Sonia Arias

COla

Saltabas as pedras nun camiño de Ortoá.
Nos ollos, o son dos paporrubios,
o vermello do solpor, na boca.

Navegando no ritmo das sensacións
coma todos os que viven de verdade,
agardando e construíndo as ganas de berrar.

Nena e muller nunha mesma peza.
Tiñaslle lei á verdade.
Transparente, franca, sen artificio.

Non precisar ser revolucionaria,
unha arela, un soño, cada día máis distante
da que ti es semente e alento.

Elena Pérez López

en chegando ao cabo dun mundo
unha meniña cala e fala madeiral:
nin o social nin o establecido
o val espertará

—e pasan sobre as augas
cadáveres dun silencio no que
embebemos
de raíz
nós
que somos val

en tórñando e a cabalo do mundo
unha meniña aliena as estacións legadas
a primavera, si! a primavera
puider ser primavera!

—é a fusta das rotacións ela
o seu silencio de palabras ela
que viran de rumbo, eixes ela,
para
nós
que somos val

—e cos ollos cos ollos ben
cos ollos pechados
desrodar o val
cos ollos pechados
desrotarmos
nin sociais nin estabelecidas
o mundo
que non cabalgamos nunca
un mundo que leviga agora
nas novas augas novas desta
Sarria acorda Sarria
acorda
val

Luis López Alonso

DUNHA FLOR PREMATURAMENTE CORTADA

ábrese en erupción un océano de formas vexetais
sepárase en dúas partes nun corte de barranco; caen
amalgamas confusas de follas, raíces e ameixas
seres vivos invisibles no coro dunha aia reverberada
e daquela empeza a soprar o vento da morte
cortando limpamente os pedúnculos e as nervaduras das follas
piano que aloja os cantos dos grilos
ferveza de escuridade: é o intre de ollar
a follaxe sacudida na apoteose da rabia
asistir ao desprendemento dos froitos
aínda en sazón de primavera: a desfeita
que nunca se poderá reparar

Manuel Durría

O seu sorriso iluminaba
todo o local e,
agora podo confesalo,
tamén a miña alma.
Román Ruíza

XELA ARIAS E GIL DE BIEDMA
CONVERSAN NO <BAR CASTANHO>

Nos postremos días de mármore, saben
Que insone e inmortal não era o mesmo,
E que a vida ía em sério.
Na mesa de pé de galo, lembram,
Em tempos assepticamente alienados,
Como mais que medrar ou deixar pegada voluntaria
Acabaram por caminhar rumo às aforas.

41, 60: Quem suma números?
A morte é sempre um legado inútil,
E o único argumento no teatro da vida
Que a cotio nos levará por diante.

Antoni Fortes Torres

“- Como te recordas de nena?

- Teño a sensación de que só tiña ollos. Cando miro ás fotos,
é o que vexo. Teño un irmán, o que me segue, e eu véxome
de trás, calculando, calculando cantidade”

Entrevista a Xela Arias por Manuel Durría - “La Voz de Galicia” - 25 de marzo de 1998

Ollos como peitos de muller nena,
de amor ileso que abrolla;
ollos abertos como faros que miran
onde non calma o mar;
ollos de paxaro que idea ceos propios
calando, calculando rumbos
co pensamento de acó para aló.

Decote hai que pensarte así,
Xela, calada
como o rumor que deixa a folla;
Xela, novíña
como rula amante en voo
cos ollos cheos de azul vertical,
apañando sol para o trigo
antes que cheguen fources
e sempre collendo altura
co teu corpo de igrexina pobre.

Elena López González

Entre o rego da Filgueira
e o de Cervos, de auga cantareira,
o teu paraíso, A Vilerma.
Desde onde os teus ollos de nena
viron o Iribio e A Meda,
e lonxana e azul, a alta serra.
No val, Sarria alboreza.
Pouco tardo o inverno
en mudar en primavera.
Axiña pasou o verán
e nun outono de loilo,
de supeto, esmorecíches na nebra.
Ficamos orfos da túa luz,
luz que destecía a tebra.
Preñouse de rabia o día,
de seardade a alma enteira.
No val, Sarria en silencio chora.
Na ría, Vigo desespera.

Eloí Caldeiro

PROMOVE:

COLECTIVO
EGERIA

COLABORAN:

Sarria

REAL
ACADEMIA
GALEGA

PATROCINA:

Xacobeo 2021
Galicia

XUNTA
DE GALICIA

7

Noas voces falan de Xela

Xela, poeta e mestra, sabía da arte da escrita desde moi cedo. Para ela vai esta homenaxe dos institutos sarriáns Xograr Alfonso e Gregorio Fernández.

Xela, Xelina, aí Xela
a túa loita segue en pé
dende Sarria ata Vigo
dende Fisterra ao Courel.
Todo o que ben fixeches
non podemos esquecer:
canto che debe a lingua,
canto a vida e a muller
e seguiremos contigo
Xela, Xelina meu ben!

Alumnos de 3º de ESO, 14 anos
IES Gregorio Fernández

Aquela nena de Sarria

Agárimate
abrázate
E beira leve a ferida
máis recente.
Alumiñate
a carínate
e afasta lonxe as penas
máis doentes.
Apreixa
abrange
e aperta preto os desexos
máis ferventes.

Carla López González

Na casa de Franco Grande, 1970

Desorde

Ergueuse e fúxiu
a nena que agochoa ata daquela
que a fixo chorar e amar
que ao marchar a deixou baleira
sentíndose rota e descosida
leda e perdida
cos pensamentos nunha maraña
creada coa mesma desorde
que a formaban
que lle fixo sentirse unha
e comprender que
a unidade compoñe da desorde
e que o caos que albergaba
era a súa propia claridade
coa que a todo o seu arredor
alumaba.

Verónica Neira Rodríguez

Aquela nena de Sarria
Caminha por outra estrada
Que ningún antes caminhou
Aquela nena de Sarria
Conta unhas historias
Que ningún antes contou

Estevo Aldea Arias

Cantares

Alí é que me atopo eu
onde cantan os poetas
virando cara atrás e
ollando
o que foi, é e será
a memoria dunha nena
que mentres lle danza ao lume
sorri de forma inxenua
descoñecedora do seu porvir
que desprendía unha luz
que podería deixar ledos a calquera
espallando os seus versos polo aire
deixando que o vento levase
ata algúes onde non se puidera ouvir
aquele canto que seguramente
envexarían as máis fermosas das sereas
que faría que se estremecesen
os máis duros dos poetas.

María Pomo Valcárcel

Aquela nena de Sarria

Elíxime vida de fama galega
todo ollos, lapis na man.
Crea caos nun só pergamiño,
valente nena.
Crea revolución ca súa fermosa lingua,
rebelde nena.
Crea vida nun só verso,
poeta nena.
Querida nena;
Desequilibra o mundo cun só poema,
usando o fermoso galego en cada letra,
creando palabras, ou como outros din:
creando maxia.

Beatriz López Souto

Unha carta de amor

Nunha mañá de madrugada,
pensei en ti,
no teu corpo,
no teu rostro,
no teu cabelo e sobre todo,
na túa personalidade.
Namoreime de novo
como se fose a primeira vez,
porque ti, es a luz
que ilumina o meu camiño.

Monhir Hammoudan

Aquela nena de Sarria

Escrebe, Xela, escribe,
e non deixes de recitar
que cos teus poemas deixas
pegada no noso pensar.
Sarria recibe a túa chegada,
mais quedas en Vigo ben arroupada.
Valente, esixente, forte e rebelde.
Pequena de cabalos escuros;
como decidiches o teu futuro?
Tan veloz e tan ousada,
fuches ti quen marcou un antes
e un despois na historia da nosa fala.

Carmen Souto Quiroga

... eríches na vida, nas vidas, e
erguías bandeiras agardando poder
queimalas rebelde con causa.

Lois Arias Castaño

Lois, Xela e Sabela na Vileima

Aquela nena de Sarria

A liberdade non é só unha palabra,
é a palabra,
ese pequeno elemento que marca a diferenza,
É a importancia que ti lle das,
e a que lle dan o resto de persoas,
cegadas polo egoísmo.
Nunca soubemos o que é a privacidade da liberdade,
esa palabra que rebasa de todo o que queres,
e só ansias cando non a tes,
é a chave máxica,
que abre todas as portas,
que nos pecharon sobre todo
ás mulleres.

Erika López Díaz

Aquela nena de Sarria

Aquela nena de Sarria,
que defendeu o galego sen pesar.
Á que ningún logrou calar
malia que o tentasen sin cesar.
Os seus versos imos lembrar,
e as máscaras non nos van silenciar.

María López Sánchez

Lembrando e aprendendo sobre Xela

A miña avoa ía ó colexio de Barreiros porque un señor (D. Antonio) lle pagaba a un profesor para
que todos os pequenos da contorna aprendesen.

Quen me ía dicir a min que nesa mesma escola estudou Xela cando o seu pai (Valentin) daba clases alí.
Tampouco sabía eu que Valentin era o meu veciño, dono da "casa de Roxo" da Vileima. A sorpresa foi
aínda maior cando miña avoa me contou que a nai de Xela é prima segunda súa, e incluso leva o apelido
"Castaño" igual que o meu bisavó.

Que orgulloso estou! Non se me pegará algo de Xela a min? Xela agora tería 59 anos.
Que mágoa que morreu!

Iago Rodríguez López

Esta imperfección
que fai de nós nós...
(Figres coma cabalos)

Vilariñas para Xela Arias

Á luz de Díaz Castro, en Guitiriz da Terra Chá, naceu o colectivo NPG (Nova Poesía Guitirica), do que o seu froito máis ostensible son as VILARIÑAS (por O Vilariño, de Díaz Castro), que neste caso se dirixen a Xela, no seu Ano.

Xela:
Sigo á procura de ser
um tigre coma um cavalo
...na intemperie.

Antón Tenreiro (Antón de Guizán)

Estou queda mentras sono coa miña ataraxia.
Só me queda leerche pasaxes nas tardes
en que as nubes encapotan ese falso ceo.

Clara Blanco

ispome
ispome de vós
núa Intemperada
vomito flores

Pilar Maseda Barrio

Co seu irmán Xoán Carlos en Boiro, 1973

Nada que non desdibuxen as palabras.
Se nacen en galego.
non as podemos desdibuxar.
NON DESDIBUXAR
NON

Xelo Teixido

A Xela

Ficamos orfos dos poemas non escritos
de amor, alienación e futilidade da existencia
cando nos deixaches acompañando a todos os defuntos.

María Xosé Lamas

DanzaR co Eu no centrO
Destituir o Nondialógo dogmáticoO
ImperiAR-TE sen inter-me-Diario-S

Luz Campello

Levamos un sol nos Ancares
e neve na cabeleira
cidade amurallada do noso
ser.

María Pereira (Osita)

Xelaverso

Polos carreiros do eterno...
navegando nun poema
á procura do derradeiro verso.
Amali@DR.

Amalia Díaz Rodríguez

Entre as nubes
siguen a nacer
os versos que ti
sementaches... A
túa palabra será
eterna, donde
queira que
estais.

Emilia Martínez Fuertes

Confésome máis Ronseltz e Rompente que desenamorado
e penduro no equilibrio de Xela Arias.

Miguel Barrera

A Xela Arias

Dende espazos en branco choutamos en inconscientes alardes
despuge de todos os avións que nunca pilotaremos.
Abóndanos que as follas a medio cubrir alcancen
a prisión inesperada dos cadernos

Carlos Neira Suárez

Xela, Xoán Carlos e Marcos, coa súa nai, nos tempos de Lugo

... o que arelaba brilla nos teus ollos
por máis que os ollos peches.
Xesús Rábade Paredes

PROMOVE:

COLECTIVO
EGERIA

COLABORAN:

Sarria

REAL
ACADEMIA
GALEGA

PATROCINA:

Xacobeo 2021
Galicia

XUNTA
DE GALICIA

Elas: compañeiras de viaxe

Para Xela, poesías de mulleres que conforman un mundo poético, ata elas descoñecido/ignorado/menosprezado, ao que Xela abriu fiestras, portas e ollos.

XELA NO CABALO

Nun elegante cabalo branco
cun negrón na pata esquerda
feito
contra a mesa de pedra
onde Xela subira
para montar no cabalo.

Monta a pelo e sae ao trote.
O seu chal branco caía
sobre a cola do animal.

Sempre souben das súas fugas.
nun sopor calquera
sen despedirse
como o meu bico suspenso no labio.

Xela sabe onde dorme o sol,
e pode espertalo
cos seus fermosos ollos,
pode seducilo,
abrazarse con el
cando se deita a tarde,
e alógallo co seu branco chal,
velo morrer
para poder iniciar coa lúa
unha longa, longuíssima conversa.

Maria Xosé Queizán

MÁCULA BRANCA

Non era xusto, non,
amar unha parte de ti e abrilas todas.

Lúcida e amante abrazaches a metralha
pero nós queríamos máis. Nós,
queríamos máis.

Algo máis de dente de león e corazón aberto,
abondo, un pouco máis dos teus miradores valentes
como manchas no lenzol resplandecentes e sabias.

Se inmaculan o teu paso
nada haberá que se desdiga con máis peso.
Non era xusto amar unha parte de ti e abrilas todas,
pero abrazamos o teu calor metal franco, sen cerimonia.

Pois que a de quen comprende non é palabra feliz,
inmaculante talvez, pero ti
xa eras necesaria.

Yolanda Castaño, 2004

...entre fexendo ferida branca
que antes foi verso.
Meteña Villar Junciro

Gernika, 1 de novembro de 2003*

Serán tal vez los potros de bárbaros Atilas;
o los heraldos negros que nos manda la Muerte.
César Vallejo, "Los heraldos negros"

No Museo da Paz, na Casa de Begoña, nun audiovisual
estouraban as bombas.

(Picasso rescataba entre o gris derrotados o cabalo e o touro
o soldado sen vida a muller que alumbra coa lámpada os horrores
un neno morto coa nai inmenso colo a berrar diatribas
ás alturas impávidas
outra clamando ao ceo cos brazos como árbores
cabo da casa en chamas o caos e as sinerxías)

A aquel túnel do tempo chegaron poldros bárbaros
de bárbaros Atilas ou os heraldos negros
emisarios da Morte.

A morte fora en Vigo, fulmínea no seu raio,
chegara cobizosa a poboar a intemperie,
a deter o reloxo na hora en punto da bágoa.

A Casa de Begoña encheuse de cascallos e ondas do mar de Vigo.
O mar era a palabra e Xela igual que a deusa
xurdiu dunha vieira e pousou o sorriso onde ancorou o tempo.

* Do 20 de outubro ao 1 de novembro de 2003, celebrouse na vila de Gernika o XX Congreso Galego. Na
da da illana visitamos o Museo da Paz, onde se recrea a memoria dunha casa bombardeada, a Casa de
Begoña. Presenciamos un audiovisual do bombardeo, con testemuños das vítimas. Tamén houbo unha copia
de Gernika. Alí, un momento, chegamos atravesando do baleiramento vespertino Xela Arias.

Marica Campo

PROCESO 1

Fotonovelaban a vida Nas tardes sentadas no poulo
Mozas lindas
Mentres pastaban as vacas
Da súa soitude O último cadro da revista.

Choradas angustias tecía No salón de peiteado
A moza de mans precisas
Mentres cortaba o cabelo
Da súa soitude A carta do lexionario en Melilla.

A vaca deseñaba na herba A precisión do límite
O cabelo caía Nun movemento uniformemente acelerado
Sabía da proximidade do poema De nosotras fora do poema
Os conceptos perto e suficientemente perto Matemáticamente pouco precisos
Cumpría de xerarse na caída No rozamento do ar.

Non había os sumidoiros da cidade Ese perigo
Nos segredos da corte do pinche dos cubertos A incertidume
Nos carreiros entre o mullo nas devesas nas gándaras O abismo
Nos ghalpóns Había que correr tronzar valados
Salvarnos salvarmonos nos poemas Salvar os poemas.

Marga do Val

O peiro comprado de poalla
- confundiremos o pranto -
estamos afeitas nesta terra,
mulleres coma fources,
a amar
ecoantes pasaros de ortegal
chios do vento da vela
ou
- tamén -
imposíbeis compañeiros,
emigrantes en outono.

Publicado en Gard, nº 2, Anexo Sta. Cecilia de María, 1955

Susana Trigo

IMOS EN DISTINTAS DIRECCIÓNS

A Xela Arias. A Diario e Xalio Gil

Imos en distintas direccións

Partiramos de puntos próximos en alegre Lugo
libre amadas

Iamos en distintas direccións
coincidimos diversas
en compenetración de artes compañeiras
amadas en vangarda
poetas modelos poesía que posa parellas
artes eróticas amando compasadas

Imos en distintas direccións andando rúas de
Vigo e Lugo
e hai tigres eguas amados Cirlot e Bronwyn
criaturas pais artistas
nas amadas artes amorosas da vida intensa
núa facéndonos amadas

Imos en distintas direccións mulleres amadas
poetas e poesía

Carmen Blanco

En memoria de Xela Arias, femia con cría, como min.

PONTE

O meu cachorro é leve como o sol de Outono,
cheira a escuma, sabe a chuchamel
e ten pel de seixo.

Abrazoo e florezoo por dentro,
latexando, abrindo dedos como pétalos
para recoller o cachorro meu en min.

Entón mamamos,
pulsando con remotos tambores,
mergulhando por boscos de soños ocultos,
eskorregando nun río de leite,
antigo, fondo e maior.

Logo mesturamos os alentos
nunha mesma branda praia
e, pasenño, imos acougando,
quedoo e silentes, esvarando a modo
nun burato branco e sen tempo.

Finalmente, cachorro e eu durmimos
acubillados nun sono luminoso e morno,
e velai unha femia con cría,
sen outro nome, lugar ou canción
que esta aberta, poderosa claridade
acochada no burato mol da cunca do peito.

Cristal Méndez Queizán

A ela o poema brótalle entre as castelas e o pulmón, aí onde
o corazón percuta na razón outra, na indómica. E toma a
forma do alento da pantera, da sombra dos cormoráns, dos
escualos na noite. É a furia indómica, ese animal que
respira nos poemas dela, Xela Arias, tigres nos seus
brazos.

Ana Romani

Á REVOLUCIÓN POLO AMOR

Na solitaria complicidade poética
da revolución por amor de Xela Arias.

A nena contemplando a máis pequena flor á beira de calquera camiño
á revolución polo amor.

A nena atenta ao canto do grilo
á revolución polo amor.

A rapaza que procura a harmonía do mundo
á revolución polo amor.

A moza que denuncia o equilibrio que non hai
á revolución polo amor.

A muller que sabe que o poema somos nós
á revolución polo amor.

A nai que aleita a súa criatura e sabe que ese acto só ese acto o cambia todo
á revolución polo amor.

Olga Novo

A temeridade sálvame de senti-la covardía.

(Intempérie)

Lembrando a Xela...

Xela tivo unha infancia moi feliz. Foi unha persoa moi querida por todos, no ámbito profesional e no persoal. Naceu cun lapis na man. Desde moi cativa tiña moi claro: amaba escribir. Sempre a recordarei de moi pequena, de xonillos sobre unha cadeira, agarrando un lapis co que escribía sobre a mesa do despacho de seu pai. Coma seu pai, sempre estaba lendo ou escribindo.

Amparo Castano, nai de Xela

Xela está recoñecida no ámbito da cultura, pero segue un pouco máis oculta para o público en xeral. Ela transformou a transgresión e a desobediencia en poesía. Loitou por todo o que consideraba xusto. Carvalho Calero e Xela son dúas persoas moi de pandemia. Se hai que loitar contra o virus, pois loitase e punto!

Luis Arias, irmán

Sempre Xela foi a Verba, e a Verba fíxose cerne do noso cerne e carne da nosa carne e quedou en nós. Naquel pívoro da que foi horta da Escola da Granxa de Barreiros, agarrada por Avelino Pousa e Valentín Arias, e nos morteiros de Fingoi e Sárdoma, Xela foi gromo dunha rexa arbore, chafarís de faiscas feridoras dirixidas a albos certos. "Eu sei quen son", sostivo don Quixote. "Eu sei ben quen ser quixen", retrucou Xelina.

Xaime T. López Arias, Avelino

O que máis destaco de miña nai, ademais loxicamente do seu indubidable labor literario, é a dedicación e o fervor que puxo nas loitas sociais... Nunca máis, por exemplo... a súa rebeldía política, o seu activismo a prol de calquera causa... Era unha rebelde con causa; con moitas razóns para a rebeldía.

Dario, fillo

... as deudas non sangran, paren Darios, oiven, aprenden linguas novas nas estrelas.

Marica Campo

Avelino e Nora, meus pais, eran os padrinos de Sabela, a irmá de Xela, o que ven ser testemuña da profunda amizade das nosas familias.

Con Xela supoño que nos dedicaríamos a xogar e a estomballarnos na herba. Na nosa casa nos alegramos moito dos logros de Xela e sentimos a súa perda prematura coma a dun familiar, pois a Valentín, Amparito e a súa prole os considerabamos da casa.

Nesta foto en Sarria, que sacaría meu pai, moi afeccionado á fotografía, aparecemos a miña nai, Nora; eu, Amparito, Xela (a máis pequena da foto), a miña irmá Gela e Valentín.

Nora Pousa Díaz

Teño que volver ós moi lonxanos días da mocidade e retornar ás terras de Barreiros e a Vilerna e contigo, teus pais e teus irmáns, revivir días soñando cun futuro no que aínda nada era imposible. Ti eras unha fonda claridade, unha grande ollada sosegada semellante cecais a unha abeleira. [...]

Manuel María

Naquela casa lucense de Pastor-Díaz-41 había unha terraza enorme na que xogabamos con total seguridade, xa que os muros eran altísimos e podíamos xogar ao escondite cando había sabas colgadas, saltar a goma, xogar ás bonecas...

Eu tña seis anos en 1969. Gardo de Xela, máis que lembranzas, sensacións. A máis forte, de cando Xela e familia se foron, porque chegaron novos veciños e entón... como notaba a falta da miña compañeira de xogos!

Carlota Sánchez-Montaña Puga

Na azotea da súa casa en Vigo

PROMOVE:

COLECTIVO EGERIA

COLABORAN:

Sarria

REAL ACADEMIA GALEGA

PATROCINA:

Xacobeo 2021 Galicia

XUNTA DE GALICIA

Perder pé sería unha ambición preciosa! (Figures coma cabalos)

Esa Xela que volve a nós

Xela, xa adulta, púxose no lugar da Xela de nove anos para, na memoria, revivir aquel tempo. No libro “¡Non te amola!”, que este ano cobra vida, as súas palabras son como badaladas que nos transportan á nenez daquela moza sarriá.

Xela cos irmáns e Norita, filla de Pousa Antelo

- En tiña tres anos, e andaba pegada a unha tartaruga de goma que alguén me trouxera.
- Meu irmán mexa nos buratos. Di que así saen todos (os grilos) fuxindo de afogar. Eu non podo apuntar ben a un furadiño tan pequeno.
- Aínda non fun quen de que a avoa Amparo me levase a ver unha meiga, nin sequera me quere dicir onde vive.
- O avó Manuel bóttalles discursos moi longos ás vacas cando vai arando con elas. Ben sei que só é por animalas, xa elas entenden no que andan, e con el move-lo pao do arado, déixanse conducir. Fan a curva onde el quere.
- A Marela é furiosa e a Cereixa din que nobre e pausada. Pero eu non as recoitezo e cando vexo unha vaca de cor marelo diante de min aparto, por se acaso.
- Miña nai ten amigos poetas e novelistas. Andei fixándome neles para atopalo que tiñan de especial. Cada vez que eles nos visitan, meus pais trátanos ben e están sempre atentos as cousas novas que escriben ou publican.

Pero esta Xela que revive a súa nenez non sería verdadeira se nesta viaxe no tempo non fixese albiscar a loitadora do futuro:

“Para unha nena non é xusto ter que agardar ós dezaioito anos para facerse legalmente adulta, porque se fai muller moito antes, cara ós trece anos ou por aí. Así que hai que reclama-la maioría de idade feminina ós trece anos”.

Xela volveu a Sarria en 1989 para ser a pregoeira da Feira do Libro, deixándonos un titular impactante.

Xela, pregoeira da Feira do Libro. Foto: Xosé Marra

**Sigo a falar con Xela Arias,
agora máis que nunca.**

Vicente Araguas

Debuxou a Xela:

Sabela Arias

Fotografías: Familia Arias-Castaño. Nora Pousa. Xosé Marra

Exposición: Colectivo Egeria

Dirección/Coordinación: Antonio Giz — Xulio Xiz

Realización: Deseño de Impresión

AGRADECIMENTOS:

Familia Arias-Castaño, Xaime Félix López Arias (Arlindo),
Lola Chaos, Eduardo Rey, Xosé Marra,
María Casar, Rosa M. Díaz Naya, Colexio Fingoi,
e amigas e escritores/escriitores con devoción por Xela.

PROMOVE:

COLECTIVO
EGERIA

COLABORAN:

Sarria

REAL
ACADEMIA
GALEGA

PATROCINA:

Xacobeo 2021
Galicia

XUNTA
DE GALICIA